

ORD OM ORD

Mange ord i språket vårt har en opprinnelse som for lengst er glemt, og ofte kan vi heller ikke uten videre tenke oss til hva ordene egentlig betyr. Vi håper leserne vil finne glede i en spalte der vi vil ha små epistler om ord vi bruker til daglig, men som de færreste av oss kan forhistorien til. I denne spalten er det mer enn ønskelig med innlegg fra leserne. Det sitter vel kolleger rundt om i landet med kunnskap på feltet, og her får de altså muligheten til å utfolde seg for et bredt publikum!

Speculum

«Nå skal jeg bare sette inn denne her (til å se med)» sier jeg til kvinnen som kommer for en gynekologisk undersøkelse. Jeg har aversjon mot fremmedord i konsultasjonen og har ikke funnet et godt norsk ord for spekulum, men lider under det upresise «denne» ('herre her' – enda verre!). Å kunne ordets opprinnelse hjelper lite på denne floken. Det latinske «specere» betyr «se» og gjenfinnes i mange moderne ord. *Speil* er jo noe man ser inn i. Dette ordet finner man i lett gjenkjennelig form i de fleste europeiske språk unntatt islandsk der det heter «skugg-sjá» («skyggebildeseer!»). Engelskmennene og franskmennene bruker riktignok «mirror»/«miroir» som har sin opprinnelse i det mer vulgær-latinske «mirari» som også betød «se». Begge disse språkene har en mer dagligdags versjon med «looking-glass» eller bare «glass/glace».

Spektakkel, oftere omskrevet til spetakkel, har i dagens betydning mer med det man hører enn det man ser å gjøre. Opprinnelig betød dette ordet skuespill, altså noe man så (og hørte). Tidens gang har så endret ordets betydning til støy, noe som vekker oppsikt med sitt urolige vesen.

Et *aspekt* ved en sak betyr «en måte å se det på» eller «en side av saken». *Spektrum* betyr bilde, og plutselig har valget av navnet Oslo Spektrum blitt et (dog ikke gynekologisk!) aspekt ved denne lille ordhistorien.

Inspeksjon, *spå*, *perspektiv*, *respekt* (eg. «se en gang til»), *spekulere*, *spesiell* og *spion* hører også med her som (når man først oppdager det!) er lette å henlede på det opprinnelige «specere».

Intet av dette avhjelper min nød, hva skal jeg si til kvinnen hvis jeg vil snakke norsk og skal forklare hva jeg gjør når jeg setter inn spekelet? Jeg hverken spør eller spionerer, å si at jeg skal bare se og så dytter inn en til tider kald metallgjenstand blir også litt feil!

Refreng

Det latinske ordet «frangere» betyr bryte. «Fragil» som betyr skjør, lett brytbar, «fragment» (bruddstykke), «fraksjon» og «fraktur» som i vårt miljø bare forbindes med benbrudd, men også er navn på en tysk boktrykkertype med gotiske eller «krøllete» bokstaver, har samme opprinnelse.

Refreng er noe som brytes gjentatte ganger, og beskriver en teknikk for å gjøre sanger bedre og få forsamlingen med når hovedteksten er litt dårlig innlært. Dette er altså nok et låneord fra det store utland. Den oldnorske varianten «omkvæd» (kvad som gjentaes) er dessverre blitt for gammeldags, men har jo et morsomt historisk fotfeste fra den tid nordmenn var vikinger og språket var mindre påvirket av fint folk sørover i Europa.

Jannike Reymert

Kilder:

William S. Haubrich: Medical meanings. American College of Physicians, Philadelphia. 1997.
Politikens ORD MED HISTORIE, Politikens forlag, København. 1997.